

CHO‘LPON LIRIKASIDA MILLIY OZODLIK VA HURRIYATNING POETIK TIMSOLLARI

Xomitallyeva Madina Jasurbek qizi

Farg‘ona davlat universiteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr yangi o‘zbek she‘riyatining asoschilaridan biri Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon lirikasi badiiy va g‘oyaviy jihatdan tadqiq etilgan. Shoir ijodidagi simvolizm, ramziy obrazlar tizimi hamda milliy ozodlik g‘oyalarining estetik ifodasi tahlil ob‘ektiga aylantirilgan. Maqolada shoirning eng mashhur "Ko‘ngil" va "Go‘zal" she‘rlari matniy, lingvopoetik va falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilinib, ularning o‘zbek she‘riyati taraqqiyotidagi o‘rni aniq dalillar orqali ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Cho‘lpon, jadid adabiyoti, lirika, ramz, simvolizm, "Ko‘ngil", "Go‘zal", kishan, hurlik, badiiy san‘at, milliy uyg‘onish.

XX asr o‘zbek adabiyoti tarixida milliy uyg‘onish, erk va shaxs hurligi g‘oyalarini yuksak badiiy darajaga ko‘targan otashqalb ijodkor Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpondir. Uning lirikasi nafaqat davrning ijtimoiy-siyosiy manzaralarini, balki kishanlangan millatning ichki fojialari va ruhiy isyonini o‘zida aks ettirgan. Taniqli adabiyotshunos olim Ozod Sharafiddinov ta‘kidlaganidek, Cho‘lpon ijodi o‘z davrining chinakam ko‘zgusi bo‘lib, milliy ongini uyg‘otishda o‘ziga xos estetik qurol vazifasini o‘tadi. Ushbu maqolada shoir she‘riyatining poetik tabiati, ramzlar tizimi va badiiy san‘atkorligi aniq dalillar hamda matniy tahlillar vositasida yoritiladi.

Cho‘lpon she‘riyatining eng yetakchi xususiyati — undagi simvolistik yo‘nalish va ramziylikdir. Siyosiy senzura va mustamlaka tazyiqi ostida shoir o‘zining ozodlik g‘oyalarini ochiq aytolmagan o‘rinlarda tabiat hodisalari, samoviy jismlar hamda falsafiy timsollarga murojaat qiladi.

Shoir asarlarida chor va sovet mustamlakachiligi ostida ezilgan xalq ahvoli ko‘pincha kishanlar yoki qorong‘u tun shaklida tasvirlanadi. Uning mashhur "Ko‘ngil" she‘ridagi:

"Kishan kiyma, bo‘yin egma, ki sen ham hur tug‘ulgon san!" misrasi shunchaki lirik qahramonning ruhiy holati emas, balki totalitar tuzumga qarshi isyon ko‘targan millatning chaqirig‘idir.

"Tong", "Yulduz" va "Go‘zal" obrazlari: Cho‘lpon she‘riyatidagi yorug‘lik unsurlari kelajakka bo‘lgan umid va milliy mustaqillik ramzlaridir. "Go‘zal" she‘rida lirik qahramon ko‘kka ko‘z tikib, eng yorug‘ yulduzdan, erib oqqan qorlardan o‘z sevgilisini — aslida esa hurlik va erkin hayotni qidiradi.

Adabiyotshunoslikda [Cho'lpon she'riyati poetikasi tadqiqotlari](#) shuni ko'rsatadiki, shoir tabiat lirikasi orqali millat fojiasini ochib berishda nihoyatda usta san'atkor bo'lgan. Uning "Kuz" va "Xazon" she'rlari buning yorqin misolidir.

Shoir kuz faslini tasvirlar ekan, an'anaviy lirikadagi kabi shunchaki fasllar almashinuvini emas, balki xazon bo'layotgan Turkistonni ko'z oldimizga keltiradi:

“Sariq yaproq, quruq shoxlar, ma'yus bog'lar...

Yuragimda sening g'aming, sening darding bor.”

Bu o'rinda qo'llangan tazod (ziddiyat) va tashxis (jonlantirish) san'atlari she'ning pafosini kuchaytirgan. Bog'larning ma'yusligi — erki qo'lidan ketgan millat ma'yusligiga uyg'unlashib ketadi.

Cho'lpon an'anaviy aruz vaznidan voz kechmagan holda, o'zbek she'riyatiga barmoq vaznining yangi va jozibador ritmlarini olib kirdi. Uning she'rlaridagi musiqiylik va xalqona ohang o'quvchini tezda o'ziga rom etadi. [Zenodo xalqaro ilmiy bazasidagi tahlillar](#) shoirning turoqlanish tizimini mutlaqo yangilaganini, pauzalar va intonatsiya orqali lirik his-tuyg'uni ichki dinamikaga keltirganini tasdiqlaydi.

"Buzilgan o'lka" she'rining ritmik qurilishiga e'tibor qarataylik:

"Ey tog'lari ko'klarga salom bergan go'zal yurt!

Sening shunday orqali, sher yurakli bolang qani?"

Bu yerda har bir satr o'zining ichki ritorik so'rog'i (istifhom) bilan kitobxon qalbida emotsional portlash hosil qiladi. Tarixiy fojia ohangdor va jo'shqin ritm bilan sintezlangan.

Xulosa qilib aytganda, Abdulhamid Cho'lpon lirikasi o'zbek adabiyoti tarixida mutlaqo yangi estetik ufq ochdi. Uning she'rlaridagi chuqur metaforizm va ramzlar tizimi totalitar tuzum senzurasini aylanib o'tib, millat ko'nglida ozodlik va o'zlikni anglash tuyg'ularini olovlantira oldi.

Shoirning "Ko'ngil" asaridagi ijtimoiy isyonkorlik hamda "Go'zal" asaridagi go'zallik va hurlikning poetik sintezi bugungi kun kitobxonni va kelajak avlod uchun ham yuksak insoniy g'oyalar hamda mukammal badiiy mahorat maktabi bo'lib xizmat qiladi. Cho'lpon she'riyati milliy istiqlol g'oyasining adabiyotdagi eng go'zal g'ishtlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sharafiddinov O. Cho'lponni anglash. — Toshkent: Ma'naviyat, 1993.
2. Cho'lpon. Asarlar. Uch jildlik. — Toshkent: Sharq, 1997.
3. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti manzaralari. — Toshkent: O'zbekiston, 2008.
4. Ziyonet ilmiy kutubxonasi materiallari: Cho'lpon she'riyati poetikasi tadqiqotlari